

STEPHANUS

ABBAS S. GENOVEFÆ PARISIENSIS

POSTMODUM

TORNACENSIS EPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA

(Edit. Opp. Stephani Tornacensis, curante R. P. Claudio du MOLINET, canonico regulari congregationis Gallicæ. — Lutetiæ Parisiorum, sumptibus Ludovici Billaine, bibliopolæ Parisiensis, 1679, cum privilegio regis, in-4°.)

Stephanus Aureliæ in Gallia natus est (1), anno Domini millesimo centesimo tricesimo quinto. Haud facile dictum est quantum a prima ætate propensus fuerit ad pietatis exercitia, quantoque simul studio vitæ ecclesiasticæ amplectendæ exarsit. Hoc tam pium propositum parentes promoverunt, cum eum et optimarum artium notitia instrui, et omnium virtutum præceptis imbui diligenter curarunt. Ac primum elementa grammaticæ a viro æque sapienti ac erudito didicit. Hic autem monasterium Charitatis ad Ligerim ingressus, ut ibi Regulam sancti Benedicti strictè observatam sequeretur, Stephanum coegit cursum jam studiorum inceptum, in scholis ecclesiæ cathedralis Aurelianensis ac deinceps Carnotensis perficere.

Adco ipsius fuit in libris evolvendis assiduitas, adeoque in horum scientia præmaturum ac subtile ingenium excoluit, ut brevi tum stricta tum soluta oratione loqui et scribere polite et eleganter didicerit. Non aliud hujusce veritatis argumentum afferam, quam opera nostri Stephani, de quibus ipsemet etiam loquitur in epistola 277 scripta ad unum abbatem ex amicis, a quo sibi cura commissa fuerat officii ad honorem sancti Gerardi componendi.

Tanta humaniorum litterarum notitia instructus, ad sublimiora se contulit, totumque se philosophiæ ac theologiæ studio delidit, in quibus non minorem famam eruditus magister aque ac doctor celebris est consecutus. Tam perfectam his omnibus conciliorum sacrorumque canonum cognitionem adjuvit, ut Summa composita canonum, editisque in Gratianum Commentariis, hanc scientiam publicè cum magna gloria ac hominum plausu edocuerit. Quinetiam credibile est eum jus civile in Academia Bononiensi didicisse, cum in epistolis suis appareat quamplurimorum illustrium virorum amicitiam et favorem hic et alibi sibi conciliasse. Inter hos præcipue nominandus est Urbanus IV summus pontifex, et cardinalis Gratianus, ac Petrus a Sancto Chryso-

gono. Non hic equidem silentio prætereundum quantum charus fuerit Guillelmo à Campania, filio Theobaldi comitis Trecentis simul et Blesensis, cujus soror regi Ludovico Juniori nupserat, ad archiepiscopatum Senonensem et Remensem evectus cum fuisset, perspecta æquali virtute ac rara nostri Stephani eruditione explorata, eam sibi ab eleemosynis et a secretis delegit.

Haud sane difficile in spem hanc adduci potuisset, ut partim suis meritis, partim favore sui domini potentissimi ad amplissimos Ecclesiæ honores eveheretur, ni mens ab omni ambitione prorsus aliena, et avaritiæ expers, uni Deo quocunque impelleret, inhærere ac inservire statuisset. Qua de causa cum rescivisset Cruisium abbatem Sancti Victoris nonnullos e suis Aureliam misisse anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo octavo, qui disciplinam ecclesiasticam in monasterio Sancti Evertii penitus collapsam restituerent; quique freti auspiciis celeberrimi viri Rogerii, primi hujusce domus abbatis, pium vivendi morem jam in urbe Balgentiensi et Blesensi stabilitum sequerentur. Tum divino quodam instinctu ex aula se subduxit, habitumque canonicorum Regularium sive in abbatiâ Sancti Evertii, sive Sancti Victoris assumpsit. Id porro contigit annum circa millesimum centesimum sexagesimum quintum. Vix ac ne vix quidem dici potest, quantum ipsius virtus admiranda enituerit, cuius etiam radios perspexit sanctus Thomas Cantuariensis archiepiscopus, qui tum apud Gallos invidia inimicorum suorum compulsus exsulabat: huic adeo strictis amicitia vinculis Stephanus roster devinctus fuit, ut in epistola scripta ad Joannem Pictaviensem episcopum, qui ejusdem gloriosi martyris discipulus fuerat, suum magistrum, patronum ac familiarem amicum appellare non dubitavit.

Roberto autem Sancti Evertii abbate vita functo, Stephanus in ipsius locum successit; et hæc sane dignitas amplissima novam veluti coronam Stephano

(1) Vide epist. 191, ad abbatem Evertii Aurel. : *Civilitatis unitas quæ nobis et vobis matris vestris communionem, etc.*

adjiciens, hanc omnibus commendabat. Intuebant enim frequenter quotquot viri illustres Aureliam adibant, inter quos præcipue episcopus Aniciensis, juvenudo Stephani colloquio delinitus, ipsi monasterium Doense in sua diocesi situm obtulit, et ibi eum ordinem, quem a suis observari viderat, deinceps stabiliret. Hac re feliciter peracta, piisque Roberti consiliis, cui successerat, ad finem usque perductis, animum intendit ad ecclesiam Sancti Evurtii, jamdiu eversam et collapsam, penitus reparandam. Hoc opus equidem tanto viro dignum, sed cui adimplendo ne suppar quidem videbatur; nihilominus Deo præpotenti ac immortalis confidens, rem arduam et difficilem aggreditur. Nequeo vobis satis exprimere quantum pietas in hac occasione ingeniosa fuerit, quot graves pœnas sustinuerit, quot labores acerbos adierit; modo in templis, modo per plateas urbis Aurelianensis concionando, plebis opem, aut potius opes implorabat; modo nonnullos e suis urbem Turonensem ac alias vicinas civitates cum reliquiis dimittebat, qui elemosynas à fidelibus huic ædificio absolvendo destinatas colligerent. Interim Petrus episcopus Claromontanus cum una cum Mauritio doctissimo Parisiensi episcopo consuluit, utrum baptismi sacramentum validum aut irritum haberi deberet, quod rustici homines ac imperiti in sua diocesi hoc modo conferre consueverant. Infundebant aquam supra caput pueri, his verbis utentes: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*; nec enim adjiciebant, *ego te baptizo*. Ea fuit Mauriti sententia, baptismi sacramentum non valere; huic Stephanus obstitit, sed tanta cum modestia, ut se rem non tam definire, quam ea quæ sentiret, aperire fateatur; quæ etiam judicio Parisiensis episcopi, eruditissimi æque ac sapientissimi viri, libenter submitteret.

Per id temporis mors cruenta Joannis decani tristo et luctuosum Ecclesie Aurelianensi vulnus infixerat. Is bona a nobili viro usurpata, capitulo suo, rufus erant, restituere totis viribus connixus, inimici furorem sensit; si quidem crudelis ille, immemor vitæ prius a decano sibi servatæ, hunc ferro aggressus est, multisque vulneribus in capite confossum interemit.

Tam gravem sibi illatam injuriam Ecclesia Aurelianensis ulcisci statuit; quapropter omni clero provincie in urbe Senonensi hæc de re convocato, ablati Sancti Evurtii cura commissa est ut et causam ageret, et cœtum amplissimum ad vindictam admissi facinoris excitaret.

Nec sane parum in hoc vis eloquentiæ incredibilis emittit, si quidem Patres tum verbis, tum atrocitate rei ad vivum expressæ commoti simul vindicanda, justo quodam furore incensi, auxilium regis implorare, et causam ad ipsius justitiæ tribunal deferre, uno ore et consensu communi judicant. Stephanus electus est, qui litteras nomine omnium regi offerendas scriberet; sed res longe aliter evasit ac destinatum est; si quidem rei, captato curiæ favore, viaque justitiæ præclusa, non modo nec scelus inultum est, sed etiam innocentis defensores ac vindices in odium regis incurrerunt; ac præsertim Stephano offensum se præstitit ob litteras conscriptas, quas tamen omnis cœus in urbe Senonensi coactus perlegerat, ac suo judicio comprobabat. Hæc injusta regis indignato furorem ac audaciam Ecclesie inimicorum confirmavit. Itaque Stephano directionem honorum, domus eversionem, ferrum, faces, ac mortem terriberrimam, nisi ab incæpto desisteret, intenterant. Ad quem opportunius eo miserie et calamitatis reductus confugisset, nisi ad Guillelmum a Campania, electum Carnotensem episcopum, cujus auctoritate et potentia munitus, se contra adversariorum iniqua consilia et nefarios conatus obfirmavit; ejusque demum opera se rursus in amicitiam regis, eo modo quo diximus inmittant, imo potius deperditam, insinuavit.

A Interea Stephanus non minus apud suos celebris ac venerandus extitit: hunc etenim ob eximiam virtutem ac singularem in rebus agendis prudentiam ad maximos sui ordinis honores extulerunt. Mortuo Auberto Sanctæ Genovefæ Parisiensis abbate anno Domini millesimo centesimo septuagesimo septimo, Stephanus Sancti Evurtii abbas electus est, qui locum ipsius in administratione antiquæ et regali hujus abbatiæ teneret. Haud facile dictu est quam ægre a prima sponsa (Ecclesiam Aurelianensem intelligo) fuerit junctus, quantoque cum dolore et tristitia a suorum florum amplexu charissimo et amœnissimo divulsus. At ipsi beneficiorum ab amantissimo Patre acceptorum haud immemores, acis propria manu consignatis, partem dimidiam redituum terræ de Gondrevilla quotannis in pensionem concesserunt.

B Vix domum Sanctæ Genovefæ ingressus est, cum omnium animos singulari lætitia perfudit, ac veluti quoddam novum sidus ac inusitatum montes illos sublimes ac arduos illustravit, partim majori regularis observantiæ jam stabilitæ incremento, partim ædificiorum collabentium necessaria reparatione, partim etiam honorum artium studio inter religiosos excitato. Quapropter scholas privatim erexit, licet in vestibulo abbatiæ publice doceretur, in quibus nobilium juvenum animi auspiciis ipsius Deo se consecrantur, melius ac opportunius optimis tum scientiarum, tum multo magis omnium virtutum præceptis imbuerentur: nec enim suos externis scholasticis immisceri voluit, ne fides et pietas parum honestis moribus et exemplis offensa, et tantisper immunita, aliquid detrimenti pateretur. Hoc apparet epistola 80, quam ad Absalonem archiepiscopum Londensem in Dania scripsit. Is Stephanum obnixè deprecatus fuerat ut nepotem suum canonicum regularem ecclesiæ Sanctæ Genovefæ Parisiensis, qui postea episcopus et cancellarius Daniæ extitit, in Academia Parisiensi studere permitteret. Huic autem subjecit id alienum a suo instituto, minimeque bonis moribus conservandis accommodatum. *Quod autem de ipso nobis per litteras intimastis, vel in Monte, vel in Parisiensium secularium scholas, et venditores verborum mitendo, salvo gratia vestra, non admittimus, quoniam institutioni nostræ repugnat et consuetudini, ne per ipsum præsentibus fratribus novum proponeretur spectaculum, quod futuris perniciosum trahatur in exemplum. Habet in claustris sapientia regulas suas, erigens sibi scholas inæ veritatis, hinc virtutis.*

C Stephanus non solum animis suorum excolendis, sed etiam ecclesiæ suæ ac domui exornandæ totus incubuit. Hæc porro frequentibus Normannorum incursionibus adeo commota et labefactata fuerat, ut celeberrimi templi opere musivo constructi, gloriosa vestigia vix superessent. Itaque muros reparari, fornices et culmen, eo modo quo nunc existit firmari, claustra, capitulum et dormitorium D erigi, sacellumque beatæ Virginis à Misericordia nuncupatum ædificari curavit. Refectorii quoque et locorum huic adjacentium fundamenta jecit, et ad fastigium perduxit, quæ deinceps opera sicut alia quamplurima, tanto suorum applausu, et tanta utilitate perfecit; ut non immerito post regem Clothævum abbatiæ Sanctæ Genovefæ fundator potius quam restaurator dici queat.

Auspiciis igitur clarissimi hujus ac sapientissimi abbatis domus Sanctæ Genovefæ restaurata, omnium bonorum abundantia ditata, æqualique virtutum et scientiarum exercitio decorata, mirum in modum effloruit; ut videre est in epistola 118, quam scripsit ad Guillelmum abbatem in Dania, his verbis: *Prosperè per Dei gratiam circa nos et fratres aguntur omnia, et non est occursum neque Saxon, cum in summa tranquillitate et pace illius habent in domo Domini sola contentione secretè Dominum sese invicem præcedere, cum omni humilitate cer-*

tantes. Spiritualibus occurrunt temporalia. peractis ferme spatiosis et speciosis regularibus officinis, et per villas rusticis ædificiis spatio simul et specie certantibus cum urbanis, sollicitudinem curamque nostrum convertimus in renovandis et sulciendis antiquis Ecclesiæ variatibus vetustate et incendio putrefactis dissolutionem minantibus et ruinam. Comparavimus novam lignorum materiem ad variatæ reficienda. quæ et superponatur parietibus, et laminis plumbeis supponatur. Neque vero tanti viri virtus immensa tam brevis monasterii sui terminis circumscribi potuit, neque ardor ille eximius quo ordinem suum prosequeretur, diutius retineri debuit, quin erumperet in canonicos ecclesiæ cathedralis Remensis, qui regularem disciplinam prius observatam abjicere constituerant. Hac de re decanum monet, verbisque acerbis adhortatur, ut tam novo ac pernicioso consilio impigre ac constanter obstinat. Eadem prorsus animi magnitudine nefarios adversariorum conatus repressit, qui aut bona suorum diripiebant, aut eorum quietem perturbabant, sicuti contigisse canonicis ecclesiæ de Burgomelo in urbe Blesensi, Sancti Samsonis Aurelianensis et aliis comperimus.

Cum autem quotidie Stephani fama magis increbresceret, negotia maximi momenti quæ id tempore agebantur, ipsius curæ studioque commissa sunt. Comes etenim adjungitur cardinali Alberico legato destinato, ad fugandum Albigenes et Cotellos, qui totam Provinciam ac Tolosarum partes veneno suæ hæresis inficiebant. Hoc certe periculose plenum opus alex videbatur. Itinera latrones obsidebant, parabantur insidiæ. hostes Dei et hominum manifesti, omnia ferro flammaque devastabant. Testis hujusce rei verissimus Stephanus in littera 73 missa ad Raimundum priorem Sanctæ Genovefæ Parisiensis.

Eodem fere tempore lis dudum exorta inter archiepiscopum Turonensem et episcopum Dolensem in Britannia renovata est. Illic titulo archiepiscopi assumpto sese et episcopos Britannicæ simul a jurisdictione metropolitanæ Turonum subtrahere ac subducere nitentur; hac de re coram summo pontifice acriter disputatum est: hinc dux Britannicæ partes episcopi Dolensis tuebatur; inde Philippus Augustus rex Gallicæ per legatos et litteras totis viribus contendebat ut archiepiscopus Turonensis antiquum dignitatis suæ honorem retineret. Nihilominus arbitris duci Britannicæ utrunque faventibus rex Gallicæ tanta ira incensus est, ut novas ad papam per Stephanum litteras scriberet, quibus et de injuria sibi illata quereretur, et beneficia a suis proavis sedi apostolicæ collocata exprobraret, et minas insuper gravissimas intenderet, nisi sententiam rescindi quancito imperaret.

Neque silentio prætereundum est Stephanum cum episcopo Parisiensi et abbatibus Sancti Germani, Sancti Victoris, Sancti Dionysii, Cisterciensi, et Clarævalensi, electum fuisse, qui controversias in ordine Grandismontis exortas dirimeret. Fratres enim conversi numerum clericorum hujusce religionis excedentes, eo quod sibi cura rerum temporarium committeretur, præsumidi, superiorum jussis minime obtemperabant. Quinetiam tum presbyteris, tum clericis per vim et domo ejectis, omnem potestatem sibi injuste attribuebant. Stephanus imminenti malo, cum aliis a summo pontifice delegatis consulturus, partim precibus, partim adhortationibus, partim vi auctoritatis suæ adhibita, nihil non eorum omisit, quæ ad pacem ordini Grandismontensi concedendam pertinerent. Itaque judices illi conversos rebelles, nisi quamprimum respicerent, anathemate percutiendos esse censuerunt, omnibusque clericis in primam dignitatem restitutos, minas excommunicationis, si deinceps aliquid hujuscemodi perpetrarent, intendant. Illis fulminibus nonnulli perterriti, penitusque contriti fuere;

sed aliorum animus adeo pervicax ac obstinatus obduruit, ut ad eos in debitum obsequium redigendos etiam auctoritate regia uti necesse fuerit.

Rex Philippus Augustus anno Domini millesimo centesimo nonagesimo, itinere in Terram Sanctam suscepto, regni curam Guillelmo a Campania archiepiscopo Remensi, dum absesset, commisit. Hic cum opera et consiliis virorum sapientissimorum ac fideiissimorum in administratione totius Gallicæ difficillima indigeret, ad societatem et consortium immensi laboris abbatem Sanctæ Genovefæ Parisiensis vocavit, utpote cum ipsius jam dudum esset in agendis negotiis et privatis et publicis eximia ac singularis prudentia, et sagacitas cognita et explorata. Neque vero regi ipsi minus quam avunculo acceptus fuit, siquidem ejus fidei sæpius res maximi momenti credidit, præsertim cum eum Romanum semel legatum ad summum pontificem misit, cui merita nostri abbatis impressa his litterarum notis consignavit: *Et quoniam magnum et cordi nostro profunde insum est negotium, mittimus ad vos prædilectum et familiarem nostrum Stephanum abbatem Sanctæ Genovefæ, discretum et fidelem regno, quem loco nostro benigne suscipite, et ei tanquam nobis in his quæ ex parte nostra vobis dixerit, indubitanter fidem habeat.*

Idem Philippus Augustus virtutem Stephani majoribus et amplioribus gloriæ monumentis decoravit; eum enim inter omnes Gallicæ præsules potissimum elegit, qui sponsoris, seu ut aiunt, patris officio in baptisate filii primogeniti fungeretur. Huic autem Ludovici nomen indixit, qui octavus deinceps appellatus, regni principatum tenuit. Exstat adhuc nostri abbatis littera ad ipsum missa, in qua eum filiolum nominavit, triaque præcipue, nimirum pietatem erga Deum, honorem ac reverentiam patri debitam, ac litterarum studium commendavit.

At anno 1192 Stephanus ad episcopatum Tornacensem electus est, eo fere modo quo divus Ambrosius olim ad archiepiscopatum Mediolanensem assumptus fuerat; nam post mortem Erardi episcopi Tornacensis populus cum omni clero ad eligendum successorem convocatus, cæcis pars major oculos conjecit in Petrum Ecclesiæ Parisiensis cantorem, virum tum rara eruditione, tum innocentia vite conspicuum. Neque tamen hoc consilium archiepiscopo Remensi arrisit, qui id temporis et metropolitanus et Gallicæ totius administer, electioni Petri fortiter obstitit, quam illicitam æque ac invalidam censebat. Huic in favorem Petri Cantoris sui amici Stephanus noster scripsit adjiciens insuper res ad electionem canonicam validas et requisitas in præsentem potissimum inveniri. Sed rationibus adductis Guillelmus minime cedendum ratus, abbatem nostrum tanto oneri haud imparè sustinendo proposuit; quod statim cum ingenti omnium etiam contententium plausu et lætitia (si Stephanum unum excipias) acceptum est. Idque recenset in epistola 177, ad archiepiscopum Turonensem his verbis exarata: *Occulto Domini judicio vocatus ad Ecclesiam Tornacensem, vestris orationibus me commendo, ut ad quod non sufficio meritis propriis, profectam suffragis alienis. Et quoniam nescio, Pater, utrum dignus amore an odio ex tanta vocatione supplicium expectare debeam vel præmium; ad primum hujus rumoris sonitum*

Obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit.

Denique tanquam de gravi somno evigilans, totum negotium commisi Deo, cujus gratia si beneplacitum fuerit in ejus oculis, totum perficiet solidabitque. Archiepiscopus Turonensis huic humaniter rescripsit, ob dignitatem adeptam gratulaturus, simulque dono misit mitram, ebirothecas et sandalia. Interim papa Cælestinus, re comperta, Step-

numque humano potius favore quam Dei providentia ad episcopatum Tornacensem evehi suspicatus, hanc electionem ægre tulit; quod sentiens Stephanus, non modo animum summi pontificis exulceratum, his verbis obsequii ac reverentiæ notam præ se ferentibus gloriosam delinivit, sed etiam amorem ac benevolentiam ipsius singularem sibi comparavit: *Vocatus ad Ecclesiam Tornacensem loco et animo remotus et ignarus, nihilque minus sperans quam cathedram, cur excessi, si accessi? Quid peccavi, si non precavi? An deliqui, quia non dere'iqui? Divinare certe non potui, placeretne an displiceret summo pontifici? Cujus placita sunt jura, in cujus dextra ignea lex. Sed quoniam bonarum mentium est ibi culpas agnoscere ubi culpa non est, et periculosum ruidè est filio separati diutius a conspectu patris, exceptiones omitto, veniam peto, gratiam quæro, misericordiam imploro, etc.*

Mirum quantum dolorem religiosi Sanctæ Genovefæ Parisiensis jactura tanti viri attulerit, quæ tam moderate et prudenter quindecim annorum spatio domus curam habuerat. Nihilominus id mali ferendum fuit, simulque novi abbatis electioni mature providendum. Cecidit sors super Joannem, qui non tam ætate quam moribus proventus videbatur. Hunc Stephanus ad episcopum Meldensem duxit benedictionis cærenoniis Initiantium die Dominica Palmarum, quem deinde Lutetiam reversum, monasterio Sanctæ Genovefæ præfecit, ac salutatis ultimum suis religiosi, secumque assumptis duobus, Gerardo et Marcello scilicet, viam ingressus est ut Tornaci solemnities Paschatis celebraret.

Ab archiepiscopo Remensi domino suo et amico consecrationis munus accepit: tum operi incumbens, statim clero tam regulari quam sæculari reformando totus fuit. His de causis convocata synodo, multas res disciplinæ ecclesiasticæ fovendæ perutiliter instituit, præcipue prohibitum est canonicis duas præbendas possidere, et feminas domibus suis retinere, ac monachis parochias administrare.

Cum abbatia Sancti Martini Tornacensis a recto videndi modo deflexisset, regularisque disciplinæ amor extinctus in ea fuisset, abbate insuper turpem ac pessimam exempli vitam agente, pastor vigilantissimus huic malo in dies succrescenti mature consulturus, religiosos ad viam virtutis reducere blandis sermonibus et exhortationibus contendit; quas cum inutiles et vanas esse prorsus sentiret, abbatem magis ac magis obdurescentem excommunicationis fulmine percussit.

Si tantam severitatem pastor vigilantissimus adversus pastores malos, et se ipsos potius quam gregem pascentes exercuit, quantum animi magnitudinem in defendendis ac tendendis bonis exercuit. Abbas quidam Sancti Amandi ac ordinis Sancti Benedicti, coram archiepiscopo Remensi a suis religiosi accusatus fuit, veluti parum versatus in ecclesiastica disciplina, parumque sui ordinis instructus ceremoniis videretur. Arbitrator hujusce litis exortæ Stephanus eligit, qui monasterium Sancti Amandi ingressus, auditisque utriusque partis rationibus, abbatem judicavit esse virum omni laude dignissimum, temperantiam, charitatem, parcimoniam, patientiam et denum cujuslibet virtutis gloria conspicuum, zelo tantum quo in vitiis coercendis et reprimendis utebatur, suis invisum, grande ipsi crimen intendebat, quod nesciret digitis exprimere fabas, casum, ova et alia hujusmodi, quæ signis quibusdam expecti et designari silenti tempore solebant.

Licet eximia pietas et amor singularis quo erga Deum et Ecclesiam Stephanus noster incendebatur, scientia et prudentia, quasi duobus validissimis propugnaculis muniretur, nonnulli tamen eum veluti juvenem effervescentem, nec curæ episcopalis cupacem condemnabant. Stephanus autem, intelli-

A gens Cameracensem archidiaconum, alioqui suum amicum, sibi vehementius obstreperè et oblectar' se purgavit per litteras, in quibus præclarum et extremum quoddam vitæ episcopalis speculum oculi exhibuit. Hujus epistolæ 208 summa est: *Civitatem raro egredior, regulares horas cum aliis quan'um 'icet frequento. Secundum gratiam mihi collatam Dei verbum parochianis meis annuntio. Contra novam hæresim cateraque monstra id genus posse meo declamans, tanquam ad bestias depugno. Sacramenta quæ gratis accipi, gratis imperior. Manus meas si non ab omni munere, saltem ab illicito semper excutio. Venientibus ad me in confessione consilium, in pœnitentia remedium, in tribulatione solatium quantum Dominus permittit exhibeo. Horis vucuis et a foro feriatis, in loco ad hoc idoneo, sacræ Scripturæ intendo, legens et ruminans, quæ post lectionem decoquo, et ad memoriæ cellulam trajicio. In mensa nec solitarius nec obscurus esse volo, in qua facilius est ut superfluitatem accuset natura, quam curiositas esuriam. Histrionibus et scurris patrimonium Christi non dispergo. Hæc exterius, occultorum autem cognitior est scrutans corda et renes Deus.*

Cum semper ad Dei templa decoranda, et ad suas sponsas exornandas, intelligo ecclesiam Sancti Evurtii et Sanctæ Genovefæ, animum suum applicuisset, non mirum videri debet si in Ecclesia Tornacensi tot opera mirabilia confecerit; si fornicem fieri, altare majus exstrui, tabula argentea decorari, vasis sacris et pretiosis ornamentis abunde ditari curaverit. Sacellum quoque in palatio episcopali Tornacensi, Sancto Evurtio, et Sanctæ Genovefæ nomine consecravit, vitris pictura et imaginibus eorum decoratis et redditibus donatis, ut ipsorum festum in Ecclesia sua celebraretur. Centum quoque libras pro anniversario suo cum septemdecim terræ jugeribus, et quarta parte juris sui super fluvium Scaldim legavit: sic bona sua præsul integerrimus insunebat in iis omnibus quæ ad Dei honorem, ad Ecclesiæ suæ cultum, et ad solemnitatem divini officii adaug'ndam pertinerent.

Quamvis Stephanus tranquillo admodum et leni animo præditus foret, hunc tamen tribus horrendis turbibus jactatum, periculosissimisque tempestatibus conflictatum conspicere est. Primos hujusce motus excitarunt ministri summi pontificis (quibus impositam pecuniæ summam non adhuc solverat). Conceptum ex injuriis sibi injuste illatis dolorem in auctores non effudit vir prudens, sed clanculum amicis suis detexit, et præcipue episcopo Suessionensi iisdem angustiis implicito, in cujus diocesi sese receperat, scilicet in villam Marisiacam, quæ ad abbatiam Sanctæ Genovefæ pertinebat, ut binos sui episcopatus proventus annuos ad hujus debiti solutionem dimitteret. Hæc sedata et compressa tempestate Tornacum rediit, cum ecce der'pente nova tempestas exoritur. Balduinus civis Tornacensis, fundata in ecclesia cathedrali, quinta præbenda, quæ sacerdotibus majorem missam celebrantibus destinaretur, episcopus, regnante etiam capitulo, uni contulit ex canonicis S. G. quos secum adduxerat. Post annum elapsum in tranquilla beneficii possessione, nescio quo pacto in odium capituli incurrit, ita ut eum non modo beneficio privaverit, sed etiam ingressum ecclesiæ prohibuerit. Episcopus, id minime ferendam ratus, archiepiscopi Remensis auxilium imploravit, qui vehementibus litteris adeo canonicos commovuit, ut exclusum in pristina dignitate restituerint. Cumulum his angustiis comes Flandriæ Balduinus adiecit; pace enim quam cum Philippo Augusto prius pepigerat, disrupta anno Domini millesimo centesimo nonagesimo octavo, cum ingenti exercitu provinciam Cameracensem ferro flammaque vastaturos invaserat. Archiepiscopus Remensis, sedis apostolicæ legatus, mandata summi pontificis simulque regis Galliæ episcopo Tornacensi misit, ut eum anathemat-

percuteret, terrasque interdicto subiceret. Res periculosa vimium videbatur; quapropter episcopus clerum hac de causa convocatum consuluit; in comitiis adfuit Bernardus Rohais, magnus Flandriæ ballivus, qui a sententia jamjam promulganda ad summum pontificem appellavit.

Stephanus interea Remensem archiepiscopum ea quæ gerebantur, edocuit, ac tantisper ab interdico pronuntiando supersedendum esse censuit; sed cum in dies principis audaciam increescere sentiret, fulmina excommunicationis cum interdico impigre et constanter in comitem ipsiusque fautores libravit. Princeps, hujus episcopi tam egregio facinore offensus, nihil omisit, quominus ab ipso pœna, bonorum direptione sumeret. Has autem mature vitaturus, Galliam subire decrevit; sed cum insidiarum metu non licuerit, se urbe sua inclusit, sicque contra multiples insidias, vitæ suæ paratas, auxilio divino ac populi fide invicta communiuit.

Quo gloriosius tanti præsulis, virtutis enutrita duris laboribus vita firmabatur, eo facilius vires corporis infirmitate senectutis et numero annorum (jam enim septuagesimum attingerat) exhaustæ deficiebant; id archiepiscopo Remensi testatus est, cum se per litteras excusaret quod adesse non valeret inaugurationi episcopi Catalaunensis anno millesimo ducentesimo tertio secundum Chronicon Alberici.

A Cum igitur frequentes morbos veluti mortis propinquæ nuntios esse sentiret, Augustinum in morte pariter ac in vita imitari voluit, animam exhalando inter hostiles impetus, et lacrymas justo pœnitentiæ motu elicitas. Ut enim ille doctor celeberrimus Vandalis Hipponem obsidione cingentibus, ne suorum ruinam videret, e vita excessit: ita episcopus Tornacensis, post luctuosa a comite Flandriæ vulnera urbi suæ inflictæ, diutius superesse non potuit; et ut idem Augustinus animam pœnitentiæ flatibus omnino ablutam Deo offerre voluit, ita noster episcopus sub vitæ finem sæpius in villam suam se recipiebat, ut orationi et precibus assiduis vacaret; quod præcipue apparet in epistola ad episcopatum Remensem scripta.

Cum autem ultimum vitæ tempus adesse prospexit, patris officio erga suosungi voluit, unonita salutis duabus litteris inserens, quarum una ad canonicos Sanctæ Genovefæ scripta est, altera vero ad canonicos Sancti Evurtii Aurelianensis. Tandem Stephanus tam illustris vitæ cursu confecto, multisque laboribus perpensis, tum ad ordinis decus et ornamentum, tum ad Ecclesiæ utilitatem, cum sexagesimum octavum ætatis ageret annum, reparatæ salutis millesimo ducentesimo tertio, nona die Septembris, in cælum, Deo potiturus, migravit; corpus vero in ecclesiâ cathedrali magno cum apparatu sepultum est.

R. P. DU MOLINET.

PRÆFATIO

IN SUAM STEPHANI TORNACENSIS OPERUM EDITIONEM.

Majorum suorum monumenta renovare, Lector erudite, res est non minoris gratitudinis quam egregiæ laudabilisque pietatis plenissima. Si vero ullus unquam gratitudinî, si pietati nostræ fuit locus, certe in renovandis ac recreandis Stephani Tornacensis Operibus mihi visus est amplissimus et ornatissimus.

Tanti etenim viri maxima nostram in domum Sangenovefæam promerita, quam abbas omnium, si paucos excipias, beneficentissimus, non dicam exornavit, verum de integro restauravit, cum mihi jamdudum non sint obscura, ad consecrandam æternitati tam chari parentis memoriam, ne non mediocriter excitarunt.

Itaque plures per annos ejus opera studiosissime perscrutatus, in triplicis generis, nimiram in *Decretum, Conciones, et Epistolas* incidi. Decretum ampliori volumine in folio, ut vocant, complexum, administravit bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis; quod attente perlectum, et a viris oculatissimis accuratius perspectum, Decretalium Gratiani meram esse interpretationem compertum est. At cum similes id temporis nancisei interpretes non sit rarissimum, veritus quoque ne plus æquo justum volumen infructuosius erudito lectori ejusmodi notis obrueretur, de hoc opere in hac ipsa editione tacendum satius cum amicis existinavi. Unicum itaque selegi Proœmium, quo qui notum id sibi velint fieri, certo veluti specimine utantur.

Venio nunc ad Conciones Stephani, quarum triginta summatum in quatuor manuscriptis, cathedralis nempe Tornacensis, abbatiarum Sanctæ Ge-

C novæ et Sancti Victoris, necnon et Regiæ Navarræ laudantur; quæ quidem qua olim fama floruerint, ex accurata earum collectione et conservatione liquido constat. Nihilominus tamen cum alia sit ætatis nostræ, alia superioris hujus elegantia, suis ipsæ Lectoribus ita insipidæ ac simplices, ne dicam pueriles interdum apparent, ut luce publica nequaquam dignæ visæ sint: quippe quæ non modo, nec eruditias sanctorum Patrum homilias, nec eorum in exponenda sacra Scriptura lucem et felicitatem, nec gravem illam moralem doctrinam purissimis eloquentiæ coloribus perpolitam redeant. Verum imo vel ex intricatis divisionibus, vel ex insulis fictionibus, argutius quam solidius commentatis, vel locis Scripturarum utnunque æcer-sitis, vel denique ex allusionibus quibusdam et acutulis verbis, vim totam et ornamentum hauriant. Quapropter nil mirum si præ humili et obsoleta dictione, præ doctrinâ morali jejuna et arida, nauseam sui et fastidium pariant, cum nec ad placendum, nec ad persuadendum ullius fere sint succi aut ponderis. Duabus id abunde probabitur, ex quibus cæteras dijudicare non erit obscurum. Unam habuit ad canonicos die Pentecostes in hunc Sapientiæ locum (1. 4. 5.): *Spiritus disciplinae effugiet fictum, et non habitat in corpore subdito peccatis*, in qua Dæmonis cum Malitia et Hypocrisi connubium effingit; sponsas vestibus pro sua dignitate distinctas amicit et ornat; mensæ nuptiali varias superimponit epulas; pro liberisque diversa munia elargiatur. Quid delicatis hisce temporibus frigidius dici potest? Alteram vero Christi Natalitio dictam in hoc